

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rosvita Robar

Emancipacija žensk v zapatizmu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Rosvita Robar

Mentor: doc. dr. Andrej Kurnik

Emancipacija žensk v zapatizmu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Mojemu atiju.*

*Počivaj v miru.*

## EMANCIPACIJA ŽENSK V ZAPATIZMU

Zapatistični upor v mehiški zvezni državi Chiapas je posledica več stoletij trajajočega zatiranja staroselcev, ki so v uporu videli edino možnost za preživetje v tem izkoriščajočem svetu kapitalizma. Vendar pa nočejo prevzeti oblasti, ampak hočejo z idejami kot so demokracija, pravičnost in dostojanstvo preoblikovati družbo od spodaj navzgor. Med vsemi temi zatirani pa so najbolj zatirane ženske, ki niso zatirane samo s strani mehiške države, ampak tudi s strani moških. Ženske imajo v zapatizmu torej dvojno vlogo – ne samo, da se skupaj z moškimi borijo proti izkoriščajoči državi, vendar se morajo boriti še globlje v svojih skupnostih in doseči spremembo v družbenih odnosih. Ženske v zapatizmu odigrajo pomembno vlogo, saj jih je po nekaterih podatkih v EZLN kar tretjina vseh članov. V oboroženem uporu se borijo skupaj z moškimi in nekatere celo vodijo uspešne vojaške akcije. Po oboroženem uporu pa so prav ženske tiste, ki v tihi vojni med zapatisti in mehiško državo najbolj trpijo, saj vojaki vršijo največjo represijo prav nad ženskami. Ženske zapatistke se organizirajo in napišejo Ženski revolucionarni zakon, ki predstavlja začetek ženskega boja za pravice in enakopravnost. V nekaj letih si ženske pridobijo nekaj prostora za politično in javno participacijo v družbi kot promotorke zdravja, znanja, ipd. v avtonomnih zapatističnih skupnostih.

Ključne besede: zapatizem, upor, ženske, staroselke, Ženski revolucionarni zakon.

## WOMEN'S EMANCIPATION IN ZAPATISMO

Zapatista rebellion in Mexican state of Chiapas is the consequence of centuries of repression of the indigenous people, which saw the rebellion as the only option for survival of indigenous people in this exploding world of capitalism. With ideas like democracy, justice and dignity the zapatistas want to transform the society from bottom up and do not aim to take over the power of the state. Among all this oppression the ones who suffer the most are the women, which are not oppressed only by the Mexican country but also by their men. The women's role in zapatismo is therefore double – not only do they have to fight with men against the exploding government, but they have to fight even deeper in their communities and achieve a change in their social relations. The women play an important role in zapatismo, as in some data the membership of women in EZLN is almost the third of all members. In the armed rebellion women fight next to men and some women even command important military actions. After the armed rebellion women are again the ones who suffer the most, because the military repression on women is the strongest and cruel. Zapatista women also organize themselves and write and issue the Women's revolutionary laws, which represents the beginning of women's fight for rights and equality. In some years women get some place for political and public participation in society as promoters of health, knowledge, etc. in autonomous zapatista societies.

Key words: zapatismo, rebellion, women, indigenous women, Women's revolutionary law.

## KAZALO VSEBINE

1 UVOD .....	5
2 METODOLOŠKI OKVIR .....	6
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA .....	6
2.2 HIPOTEZE .....	7
2.3 METODOLOŠKI PRISTOP PREUČEVANJA .....	7
3 ZAPATIZEM .....	7
3.1 ORGANIZACIJA ZAPATISTOV PO UPORU .....	12
4 ŽENSKE V ZAPATIZMU .....	14
4.1 STAROSELSKI FEMINIZEM IN ZAPATISTKE .....	14
4.2 ŽIVLJENJSKI POGOJI STAROSELSKIH ŽENSK PRED UPOROM .....	18
4.3 REVOLUCIONARNI ŽENSKI ZAKON .....	19
4.4 ORGANIZIRANOST ŽENSK PO UPORU .....	21
4.5 ŽENSKE V EZLN .....	23
4.5.1 KOMANDANTKA RAMONA .....	24
4.5.2 MAJORKA ANA MARIA .....	25
4.6 ŽIVLJENJE STAROSELSKIH ŽENSK PO ZAPATISTIČNEM UPORU .....	26
5 ZAKLJUČEK .....	27
6 LITERATURA .....	30

## 1 UVOD

Neoliberalizem je pustil posledice po celotnem svetu, prav tako tudi v Mehiki. Svetovna politika, ki promovira globalni trg in zmanjšuje aktivnosti oziroma dejavnosti, ki ne prinašajo dobička, je prinesla dobiček manjšini in revščino mnogim. Povečala se je tudi razlika med revnimi in bogatimi. Kapitalizem je dal mnogim ljudem vedet, da so »odveč« in da bi bilo bolje, če ne bi obstajali. Za mnoge je to sporočilo dostavljeno v obliki ekstremne revščine, v vsakodnevnem boju za vsaj toliko hrane, da lahko preživijo kot podhranjeni, bolani in degradirani. Zapatisti so se zaradi nemogočih razmer uprli. (Holloway in Pelaez 1998, 2 – 4)

Zapatistični upor v mehiški zvezni državi Chiapas<sup>1</sup> je posledica več stoletij trajajočega zatiranja majevskih staroselcev, ki so v uporih videli edini način preživetja tradicionalnih skupnosti v svetu današnjega kapitalizma. Osnovno vodilo zapatističnega delovanja so ideje, ki temeljijo na demokraciji, pravičnosti in dostojanstvu. Gre za prvi upor, ki ne teži k prevzemu oblasti in kreiranju revolucionarnih elit, temveč temelji na preoblikovanju družbe od spodaj navzgor.

Po začetnem oboroženem napadu so zapatisti prenehali z uporabo orožja v ofenzivne namene in raje začeli z uporabo besed.<sup>2</sup> S spretno uporabo interneta so vzbudili zanimanje globalne javnosti in tako prisilili mehiško vlado v dialog z njimi ter tako razširili svoje prepričanje. Svoje zahteve so prenesli v prakso in zgradili nov, avtonomen svet, ki temelji na samoorganizaciji. Na avtonomnem upornem teritoriju<sup>3</sup> izvajajo neposredno konsenzualno demokracijo<sup>4</sup>, ki izhaja iz tradicionalnih staroselskih navad in običajev. Poleg tega so vzpostavili avtonomen sistem šolstva in zdravstva, ki se ne financira iz državnih sredstev, avtonomijo pa vzdržujejo tudi na področju gospodarstva, saj večino dobrin proizvedejo sami, v skupnostih pa se je uveljavila blagovna menjava.

---

<sup>1</sup> Chiapas je mehiška zvezna država, ki leži na samem jugu Mehike ter meji na Gvatemalo na vzhodu, Pacifik na jugu in zvezne države Tabasco na severu, Veracruz na severozahodu in Oaxaco na zahodu. Chiapas ima približno 74.211 km<sup>2</sup> površine in leta 2005 je imel 4.293.459 prebivalcev. Chiapas se geografsko deli na tri dele: ravninski del na severu, gorsko verigo Sierra Madre de Chiapas in na gorato območje na južnem delu. Chiapas je izjemno bogat z naravnimi viri, med prebivalstvom pa vlada visoka stopnja revščine. (Wikipedia 2010)

<sup>2</sup> Eden izmed njihovih sloganov je »Our word is our weapon« (Naša beseda je naše orožje), s katerim nakazujejo, da bi svoje pravice raje dosegli na miren način.

<sup>3</sup> Zapatisti se nočejo odcepiti od mehiške države in tudi ne vsiljujejo svojega načina življenja drugim prebivalcem. Zapatisti hočejo delovati znotraj mehiške države in zahtevajo le prostor zase, da bodo tudi oni lahko živeli tako kot sami hočejo in da se bodo lahko razvijali pod lastnimi pogoji. Na svojem avtonomnem upornem teritoriju tako nimajo oblasti le oni, ampak jo ima tudi mehiška vlada.

<sup>4</sup> Neposredna ali participativna demokracija je oblika demokracije pri kateri je oblast v rokah vseh državljanov. Zapatisti sprejemajo svoje odločitve z neposredno participacijo in z doseženim konsenzom.

Znotraj vsega tega dogajanja pa poteka še en boj, boj za pravice zapatističnih žensk, emancipacije najbolj zatiranih med zatiranimi. Če so že moški staroselci v preteklosti bili in so še sedaj zatirani, so bile ženske dvojno. Zatirane so bile s strani države<sup>5</sup>, ki jih je petsto let ignorirala in jim jemala njihovo zemljo in zatirane so bile še iz strani moških. Ženske v starih patriarhalnih<sup>6</sup> mačističnih skupnostih niso imele ne pravice do volitev, niti pravice govora ali pravice do svojega mnenja pred moškimi. Poleg tega, da so morale poskrbeti za vsa gospodinjstva dela, so nemalokrat morale tudi preživeti svoje družine, hkrati pa služiti kot »boksarske vreče« svojim pijanim možem.

Iz vseh teh zgoraj navedenih in še večih razlogov so zapatistične ženske rekly dvojni »Ya basta!« (Dovolj je!). Zahtevale so svoje pravice, napisale Revolucionarni zakon za pravice žensk v vseh staroselskih skupnostih in vzele usodo v svoje roke. Prav tako kot moški so se borile z orožjem proti vladi, ki jih že od rojstva zaničuje in prevzele vidnejše in pomembne vloge v svojih skupnostih kakor tudi v globalnem uporu proti kapitalizmu.

## **2 METODOLOŠKI OKVIR**

### **2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA**

Osnovni cilj diplomske naloge je predstaviti položaj žensk v zapatističnem gibanju. Opredeliti njihovo vlogo pred, v in po uporu leta 1994. Opisati kako so prispevale k samemu uporu ter posledice upora na njih. Nato pa tudi predstaviti njihove zahteve in sam boj.

Začela bom s predstavitvijo zapatističnega gibanja v celoti, kjer bom opisala način in vsebino zapatističnega upora, ki je eden izmed prvih uporov, kjer ne gre za prevzem oblasti nad državo, ampak za spreminjanje družbenih razmerij in za spreminjanje družbe »od spodaj navzgor«.

Nato bom na kratko opisala položaj žensk pred zapatističnim uporom. Skušala bom prikazati kako so bile ženske najbolj zatirane med zatiranimi, kajti bile so zatirane zato, ker so staroselke in zato, ker so ženske. Predstavila bom njihove Revolucionarne zakone, katerih

---

<sup>5</sup> Zapatisti trdijo, da so zatirani že 500 let. Zatirali so jih že kolonizatorji, po osamosvojitvi pa tudi mehiška država. Država je bogatela z izkoriščanjem naravnih bogastev njihove zemlje, mehiški staroselci pa so umirali zaradi lakote in ozdravljivih boleznih popolnoma izločeni iz političnega in družbenega življenja ostalih Mehičanov. (Mihelič 2008, 13)

<sup>6</sup> Patriarhija dobesedno pomeni vladanje (arch) očetov (patri). Na splošno patriarhija označuje nadzor moških nad izvajanjem socialne, gospodarske in politične moči ter njihovimi sredstvi. (Ford 2006, 2)

sprejetje so dosegle marca 1993. Prav tako ne smemo pozabiti predstaviti pomembne vloge žensk v samem uporu 1. januarja 1994 in po tem uporu – na različnih skupščinah in delovanjih zapatistov, na komandantko Ramono, komandantko Esther, majoriko Ano Mario in druge ženske, ki nas čakajo v naši vsebini diplomskega dela.

## 2.2 HIPOTEZE

V sklopu diplomske naloge bom poskušala potrditi hipotezo, da imajo ženske v zapatizmu enakovredno vlogo moškim, kar je v mačistični staroselski družbi fenomen.

Druga hipoteza s katero se bom prav tako ukvarjala je, da so ženske bile tudi v samem oboroženem uporu zelo pomemben člen v uspešnosti upora.

## 2.3 METODOLOŠKI PRISTOP PREUČEVANJA

Pri izdelavi diplomskega dela so bile uporabljene metode teoretičnega preučevanja. Z analizo primarnih in sekundarnih virov sem preučila, razčlenila in interpretirala izbrane vire. Posluževala sem se predvsem deskriptivne (opisne) metode, da čim boljše predstavim vlogo žensk v zapatističnem gibanju.

Uporabila sem tudi metodo analize in interpretacije izbranih virov – knjig, dokumentov, člankov in internetnih virov.

## 3 ZAPATIZEM

Zapatizem je gibanje za neodvisnost,<sup>7</sup> ki v ospredje postavlja pravico staroselskega in kmečkega prebivalstva chiapaškega Lakandonskega pragozda do odločanja o njihovem življenju. Od drugih gibanj za neodvisnost se razlikuje tako, da se obrača tudi na ostale Mehičane ter globalno prebivalstvo, naj izrazijo zapatizem kot odpor proti zatiranju in kot izraz samoodločanja in dostojanstva. Sledi teoriji »globalizacije od spodaj«, saj poziva k uporabi množic proti elitam. Zapatizem je produkt političnega in socialnega boja, ki ga ljudje v Chiapasu bijejo že desetletja. Uprli so se proti kapitalizmu in politični ekonomiji modernizacije, ki jo je hotela mehiška vlada vriniti Chiapasu kakor tudi drugod po državi. (Burbach 2001, 117) Upor so zapatisti postavili v globalen kontekst in napovedali »vojno«

---

<sup>7</sup> Vendar ne za takšno neodvisnost kot jo razumemo na zahodu. Zapatisti se ne borijo za svojo državo, niso separatisti. Borijo se za neodvisnost znotraj države. Hočejo si izboriti svoj teritorij kjer bodo lahko obdelovali zemljo in živeli v skladu s svojimi tradicijami in običaji pod mehiško zastavo.



proti imperializmu in neoliberalizmu, ki sta čedalje več ljudi po svetu vodila v obubožanje in razčlovečenje. Zapatisti so zahtevali zaustavitev izkoriščanja, pravice, spoštovanje staroselske kulture in tradicij ter prekinitev diskriminiranja, ki so ga trpeli skozi stoletja. (Vodovnik 2003, 12)

Zapatistično gibanje se je javno pričelo 1. januarja 1994, na dan, ko je v veljavo vstopil Severnoameriški sporazum o prosti trgovini - NAFTA.<sup>8</sup> Zapatistična narodnoosvobodilna vojska - EZLN<sup>9</sup> je ta dan vkorakala v staro kolonialno prestolnico Chiapasa, San Cristóbal de las Casas in ga okupirala, prav tako kot še šest drugih mest v regiji.<sup>10</sup> Zapatisti so izpraznili zapore, okupirali glavne trge in pomembne stavbe, poveljevali so radijskim postajam in govorili z mediji ter presenečenimi množicami. (Burbach 2001, 129) Presenečenim turistom so zamaskirani zapatisti razložili: »Opravičujemo se za neprijetnosti, ampak to je revolucija!« Na ta dan so zapatisti tudi objavili svojo Prvo deklaracijo iz Lakandonskega pragozda »Danes rečemo Ya basta!«<sup>11</sup>, prav tako pa tudi njihove Revolucionarne zakone. (Mentinis 2006)

Zapatizem je eno izmed prvih gibanj, ki ni napadlo glavnega mesta in ni hotelo prevzeti oblasti. Raje so se osredotočili na civilno družbo kot posrednika med širšimi družbenimi skupinami in organizacijami. Skupaj z enakomislečo civilno družbo so zahtevali avtonomno ekonomijo in politično demokracijo. Današnja moč zapatistov ni prišla iz orožja, ampak iz njihove sposobnosti osvojiti srca in duše mnogih v mehiški skupnosti in drugod po svetu. Ne borijo se več sami proti PRI<sup>12</sup> in državi Mehike. (Burbach 2001, 113) Upor zapatistov in

---

<sup>8</sup> Severnoameriški sporazum o prosti trgovini ali NAFTA (North American Free Trade Agreement) je sporazum podpisan med vladami Kanade, Mehike in Združenih držav Amerike o prosti trgovini. NAFTA omogoča transnacionalnim korporacijam investiranje v tuje države, ne da bi se bile primorane povezati z lokalnim partnerjem, uporabljati lokalne vire, upoštevati izvozne kvote ali kakšne druge omejitve. NAFTA je tako spremenila Mehiko v ekonomski čudež za vlagatelje iz ZDA in bogate mehičane, ostalo prebivalstvo pa je potisnila v še večjo bedo. (Mihelič 2008, 26)

<sup>9</sup> EZLN – Ejercito Zapatista de la Liberación Nacional je bila ustanovljena 17. novembra 1983. Njena predhodnica je bila skupina Sile narodne osvoboditve (Fuerzas de Liberación Nacional – FLN), ki je bila ustanovljena po »olimpijskem masakru« študentov leta 1968. Mesta so takrat postala nevarna levičarskim intelektualcem in aktivistom, tako so se nekateri zatekli v oddaljene predele Mehike. Sredi sedemdesetih let dvajsetega stoletja mehiška vlada napade FLN, vendar nekaj aktivistov preživi in kasneje ti aktivisti ustanovijo današnjo EZLN. EZLN je za zapatiste defenzivna vojaška organizacija, ki se je oborožila zato, da bi za zmeraj lahko odložila orožje. Hierarhija znotraj EZLN je: komandant, podkomandant, major, kapetan. Vodje znotraj EZLN ne smejo imeti privatne lastnine in ne smejo izvajati političnih funkcij. (Mihelič 2008, 29)

<sup>10</sup> Zraven San Cristóbal de las Casas še Las Margaritas, Altamirano, Ocosingo, Oxchuc, Huixtán in Chanal.

<sup>11</sup> V deklaraciji so zapatisti obrazložili svoj upor. Opozorili so na nevzdržne razmere s katerimi se spopadajo že 500 let – nimajo pravice do zemlje, hrane, zdravstvene oskrbe, izobrazbe, ipd. Pozvali so podobno misleče in revne naj se jim pridružijo v boju. (Vodovnik 2003, 593 – 595)

<sup>12</sup> Partido revolucionario institucional – Institucionalna revolucionarna stranka.

organizacija EZLN ni bila gverila po vzoru Che Guevare<sup>13</sup>, zapatisti niso hoteli zavzeti države z ljudsko vstajo. EZLN in zapatisti imajo svoj vzor po uporih Emiliana Zapate<sup>14</sup> (po njem se gibanje tudi imenuje) in Pancha Ville.<sup>15</sup> (Mihelič 2008)

Zapatisti sami pravijo, da so proizvod 500 let starega boja. Najprej so se borili proti kolonizatorjem. Ti so jim odvzeli zemljo in pravice ter jih zaslužnili. Potem so se borili za neodvisnost od Španije. Borili so se za svojo ustavo ter proti severnoameriškemu in francoskemu imperializmu. Potem, ko so se končno osvobodili izpod oblasti tujih oblastnikov, so jih začeli tlačiti domači diktatorji. Ponovno so se uprli pod vodstvom Pancha Ville in Emiliana Zapate v obdobju porfiriatu.<sup>16</sup> Ampak, potem je vodstvo Republike Mehike prevzela stranka PRI, ki je ljudstvo zatirala še nadaljnjih 71 let. Od leta 2000 ima na zvezni ravni oblast PAN<sup>17</sup>, pred tem pa je vse od mehiške revolucije naprej vladala stranka PRI, ki ima večino guvernerskih mest. PRI pripada tako imenovani desni politični opciji. (Gregorčič 2006) Na volitvah leta 2009 je ponovno zmagala PRI s 35,2 odstotka glasov.

Po dnevih vojskovanja z državo so zapatisti le tri dni pred začetkom pogajanj izdali komunike z naslovom »Za kaj nam naj odpustijo?«, s katerim sežejo v mnoge sektorje mehiške družbe. V komunikeju zapatisti razložijo kdo so, za kaj se borijo in kdo je njihov sovražnik.

*Za kaj bi naj prosili za odpuščanje? Za kaj nam bodo oni oprostili? Ker nismo umrli od lakote? Ker nismo bili tiho v naši bedi? Ker nismo ponižno sprejeli velikega zgodovinskega bremena prezira in zanemarjanja? Ker smo se uprli z orožjem, ko smo imeli vse poti blokirane? Kdo mora prositi za odpuščanje in kdo bi ga naj odobril? Tisti, ki so leta in leta sedeli pri obloženi mizi, medtem ko je pri nas sedela smrt, smrt, tako vsakdanja, tako naša, da smo se je prenehali bati? Tisti, ki so polnili naše žepe in duše z izjavami in obljubami... (citirano v Holloway in Peláez 1998, 7)*

---

<sup>13</sup> Čeprav so na začetku delovali po njegovem vzoru. Nato so leta 1986 prvič stopili v stik s staroselci. Takrat se je jedro marksistično – leninističnih aktivistov, ki so sestavljali EZLN, soočilo z nečim novim, kar je pregnetlo in spremenilo njihovo koncepcijo sveta in revolucije. Takrat se je razvil neo-zapatizem. (Mihelič 2008, 29)

<sup>14</sup> Rojen leta 1879 v Anenecuilcu, Morelos. Leta 1906 je sodeloval v uporih malih kmetov proti porfirističnim veleposestnikom. Septembra 1909 je bil izvoljen za predsednika obrambnega komiteja v domači vasi. Bil je eden izmed vodilnih figur v Mehiki revoluciji, ki se je pričela leta 1910 in je bila usmerjena proti predsedniku Porfirio Diazu. Skušal je doseči politično in ekonomsko emancipacijo kmetov v južni Mehiki in jih povesti iz revščine. Njegovo geslo je bilo: »Tierra y libertad!« (»Zemlja in svoboda«). Zapata je zgled majejskih upornikov iz Chiapasa, saj so po njem le-ti dobili svoje ime. (Mihelič 2008, 20)

<sup>15</sup> Rojen leta 1877 v La Coyotadi, San Juan del Rio, Durango. Prav tako eden izmed odločilnih mož v Mehiki revoluciji leta 1910. Nekaj časa je imel nadzor nad severom države, skupaj z Zapato sta za krajši čas zasedla prestolnico Ciudad de Mexico.

<sup>16</sup> Obdobje vladavine Porfiria Díaz

<sup>17</sup> Partido accion nacional - Stranka nacionalne akcije.

Sovražnik, ki so ga zapatisti predstavili v komunikeju je bila mehiška elita, ki jo predstavlja PRI.

Vstaja leta 1994 v ničemer ni ustvarila »luknje v položaju«, ampak močan pretres v konfiguraciji stanja. Od takrat je bilo gibanje usmerjeno v reformistični politični program, s poudarkom na pravicah staroselcev in ustavnih spremembah. Upor je uspel začasno destabilizirati prevladujoči hegemonski diskurz kapitalizma, vendar pa mu ni uspelo oblikovati diskurza, ki bi lahko postal hegemoničen ali proti – hegemoničen na nacionalni ali mednarodni ravni. (Mentinis 2006, 99)

V sporazumih v San Adresu zapatisti zahtevajo pravico do zemlje, svobode in potrebo po razvoju politike, ki bo ščitila ozemlje in naravna bogastva staroselskih skupnosti. Dokument kot najbolj depriviligirane spozna staroselske ženske, ki so kar trikratno zatirane: ekonomsko, kot ženske in še kot staroselke. Iz tega razloga poda EZLN pobudo za izgradnjo nove družbe, z ekonomskim, političnim, socialnim in kulturnim modelom, ki bi vključeval prav vse – tako vse Mehičane, kakor vse Mehičanke. (Mihelič 2008, 36) Zapatisti so se v San Andresu obvezali, da orožja ne bodo več uporabljali v ofenzivne namene, vlada pa, da bo spoštovala v ustavi zapisano pravico do avtonomije staroselskega ljudstva in povečala udeležbo staroselcev v političnem in kulturnem življenju. A iz vsega skupaj ni bilo nič, saj je predsednik nato vložil veto na izvajanje sporazuma. (Gačić 2009)

Nedvomno imajo zapatisti mnoge značilnosti, ki spominjajo na gverilska gibanja v preteklosti. Vse od leninistov, prvih vojakov iz EZLN, začetne taktike »focos de gverila« in kasneje organizacije osvobodilne vojske z vojaškimi nazivi in čini, oborožene okupacije mest, zaseg streliva iz vojaških taborišč in policijskih postaj, okupacija zemlje, izgoni lastnikov zemljišč, radikalno preoblikovanje moči odnosov v staroselskih skupnostih, avtonomni izobraževalni programi v nasprotju s programom nacionalnega izobraževalnega sistema, itd. Vendar pa imajo tudi veliko značilnosti sodobnih gibanj. V primerjavi z drugimi podobnimi skupinami so zapatisti uspeli preobrniti tradicionalno hierarhično strukturo centralizirane vojaške hierarhije, ki je značilna za druge latinskoameriške gverilne skupine. Vodilni položaji se obrnejo, odločitve so vedno sprejete kolektivno v skupnostih v skladu z načelom »uboganje ukazov« in Marcos, kot dominantna figura gibanja, ima čin podkomandant, da se poudari njegova relativna podrejenost. Poleg tega, EZLN poudarja potrebo po oblikovanju horizontalnih mrež komuniciranja in ne vertikalnih centraliziranih struktur. Komunikacija zaseda pri zapatističnem pojmovanju revolucije osrednje mesto. V nasprotju s preteklimi

gverilskimi skupinami, ki so poskušale prevzeti oblast nad državo, zapatisti zavrnejo takšno sredstvo za izvajanje socializma od zgoraj navzdol, prav tako pa zavrnejo tudi vse vključevanje v parlamentarno politiko. Delujejo kot sklep med starimi gverila modeli in novimi modeli biopolitičnih<sup>18</sup> strukturnih mrež. Zapatisti sprejemajo vse elemente tradicionalne strukture upora ter jih preoblikujejo, s čimer ponazarjajo naravo in smer postmoderne prehoda organizacijskih oblik. (Mentinis 2006, 101; Hardt in Negri 2005, 92)

Zapatistični upor, ki se je razširil izven svojih teritorialnih in političnih meja in omejitev je navdihnil val protestov in je zaznamovan kot začetek gibanja, ki se imenuje alter – globalizacijsko gibanje ali »gibanje gibanj«. Seattle, Praga, Genova, Washington, prav tako tudi Buenos Aires, Manilla, Durban in Quito je le nekaj bolj dokumentiranih primerov globalnega boja, ki vidi svojega sovražnika v neoliberalizmu in napada IMF,<sup>19</sup> G20,<sup>20</sup> WTO,<sup>21</sup> Svetovno banko in njihove različne neokolonialne gospodarske programe. Čeprav so protesti v Seattlu tisti, ki so včasih razumljeni kot izhodišče »gibanja gibanj«, je danes po mnenju Mentinisa (2006, 136) prelomni dogodek začetka tega novega cikla uporov zapatističen upor leta 1994. To dejstvo, daje zapatizmu izreden pomen kot političen dogodek za globalen upor proti kapitalizmu. (Mentinis 2006, 137)

V prizadevanju za mednarodno gibanje proti neoliberalizmu zapatizem zavrača ekonomijo, temelječo na izvozu, prosto trgovino, privatizacijo ter ostale oblike ekonomske liberalizacije, ki so uničujoče za svetovno prebivalstvo in služijo le povečevanju dobička korporacij.

---

<sup>18</sup> Koncept biopolitike je uvedel Foucault. Gre za naraščajoče vključevanje človeškega naravnega življenja v mehanizme in kalkulacije moči. Biooblast se ne izvaja preko zavesti in ideologije, ampak v telesu in s telesom, do sodobnih konceptualiziranj politike do življenja.

<sup>19</sup> International Monetary Fund – Mednarodni denarni sklad je mednarodna finančna organizacija ustanovljena leta 1994 s sedežem v Washingtonu. Ustanovljen je bil z namenom spodbujanja mednarodnega denarnega sodelovanja, utrjevanja stabilnosti in urejenosti medsebojnih dogovorov, pospeševanja ekonomske rasti in visoke stopnje zaposlenosti in za zagotavljanje občasne finančne pomoči državam.

<sup>20</sup> Group of twenty – skupina 20 najrazvitejših in najhitreje rastočih držav je forum za sodelovanje in posvetovanje o zadevah, ki se nanašajo na mednarodni finančni sistem. Države članice so Južna Afrika, Kanada, Mehika, ZDA, Argentina, Brazilija, Kitajska, Japonska, Južna Koreja, Indija, Indonezija, Savdska Arabija, Rusija, Turčija, Evropska Unija, Francija, Nemčija, Italija, Velika Britanija, Avstralija. Ekonomija držav članic G20 skupaj obsega 85% globalnega bruto nacionalnega proizvoda in 80% svetovne trgovine (vključno s trgovanjem znotraj Evropske unije) ter dve tretjini svetovne populacije.

<sup>21</sup> World Trade Organization – Svetovna trgovinska organizacija je mednarodna organizacija s sedežem v Ženevi, Švica. WTO nadzira veliko število sporazumov, ki opredeljujejo pogoje trgovanja med njenimi članicami. WTO deluje v smeri odstranjevanja ovir v mednarodnem trgovanju in tako prispeva k globalizaciji gospodarstva.

Na vprašanje, kdo so zapatisti, Marcos<sup>22</sup> (2001, 104) odgovarja: »Mi smo vi.« Oblast jih je utišala, jim odvzela ime in obraze in zato nosijo črne maske, ki so ogledalo vseh nas, žensk in moških, vseh ras, vseh barv, vseh jezikov, ne glede na to, kje živimo. »Za našimi maskami je obraz vseh izključenih žensk, vseh pozabljenih staroselcev, vseh preganjanih homoseksualcev, prezrte mladine, vseh pretepenih migrantov, vseh tistih, ki so zaprti zaradi njihovih besed in mišljenja, vseh ponižanih delavcev, itd.« (Marcos 2001, 104). Vsi, ki se vidijo v »zapatističnem ogledalu« so na nek način »drugi« in »drugačni«. »Ne le to, skupno nam je tudi to, da se borimo ostati »drugi« in »drugačni« in za to se upiramo. In to kar smo... išče svoj prostor in hkrati prostor, da se srečamo.« (Marcos 2001, 168)

### 3.1 ORGANIZACIJA ZAPATISTOV PO UPORU

Zapatisti so po uporih in po neuspešnih poskusih soglasja z vlado zgradili svoj lasten avtonomen družbeno – političen sistem, ki je popolnoma ločen od države. Konec leta 1994 zapatisti razglasijo 38 »upornih občin«. Leta 1997 uradno krstijo Avtonomne zapatistične uporne občine – MAREZ<sup>23</sup>, kjer de – facto izvajajo avtonomijo. MAREZ obstajajo zunaj ustavnega pravosodja, saj jih država kljub sporazumu ni priznala. V vsakdanjem življenju staroselcev pomeni ta avtonomija ponovno vpeljavo tradicionalnih kmetovalskih tehnik, nadzor nad proizvodnjo in trženjem njihovih proizvodov in širšo participacijo v vladnih institucijah. (Mihelič 2008, 46)

8. avgusta 2003, na dan obletnice rojstva Emiliana Zapate, so zapatisti ustanovili tako imenovane školjke in z njimi svete dobre vlade, ki vladajo ubogljivo. Školjka danes v Chiapasu označuje prostore vstopanja in izstopanja, saj je kanal komunikacije med skupnostmi in med zunanjim svetom ter med skupnostmi samimi. Školjka tudi simbolizira družbo, ki vključuje, namesto izključuje (spiralna oblika školjke ponazarja odprtost). Školjke so tako ime za pet teritorialnih področij, na katerih se nahajajo MAREZ, kot tudi upravno – kulturna središča teh teritorijev. Vsaka školjka ima svoje ime in pripadajoči svet dobre vlade. (Mihelič 2008, 47)

Poleg sveta dobre vlade ima vsaka školjka še dve komisiji: Komisijo za informiranje in Komisijo za nadzorovanje. Prva je zadolžena za izobraževanje zunanjih obiskovalcev o zapatističnem boju, druga pa preverja delovanje dobre vlade in obiskovalce. V upravnih

---

<sup>22</sup> Marcos je najbolj vidna figura EZLN kot njihov glavni predstavnik in govorec, vendar ne zaradi svojih sposobnosti vodenja in poveljevanja, temveč zaradi svojih literarnih in komunikacijskih sposobnosti ter kot karizmatična osebnost. (Burbach 2001, 117)

<sup>23</sup> Municipios Autonomos Rebeldes Zapatistas

središčih školjk se nahajajo stavbe raznih kolektivov in zadrug, trgovinice, pisarne, šole, zdravstveni domovi in bolnišnice. (Mihelič 2008, 47)

Proces odločanja v školjkah poteka v obliki narobe obrnjene piramide na treh ravneh. Najpomembnejša je prva raven iz katere izhaja samoorganizacija – to so staroselke in staroselci v vaških skupnostih. Od tam prehaja samoodločanje na upravljalke in upravljalce školjk, ki morajo ubogljivo izvrševati njihove odločitve. Vaške skupnosti določijo predstavnike za občine, ki predstavljajo drugo raven. Na tretji ravni pa vaške skupnosti določijo še predstavnike za školjke, ki so najvišja instanca zapatističnega samoorganiziranja in skrbijo za uresničevanje zahtev, ki so bile določene v skupnostih. (Gregorčič 2005, 140)

Kot alternativa »slabi vladi«, kot zapatisti imenujejo mehiško vlado, so se rodili sveti dobre vlade, ki temeljijo na neposredni skupščinski demokraciji, kjer se odločitve sprejemajo konsenzualno. Sveti dobre vlade so zadolženi za koordinacijo, organizacijo, avtorizacijo in mediacijo v školjki in zunaj nje na štirih področjih: politika, ekonomija, ekologija ter pravičnost. Tako dobri sveti prerazporedijo dohodke od zadrug, kooperativ in projektov v šolstvo, zdravstvo ter druge pomembne dejavnosti in načrtovanje polletnih razvojnih strategij. Z denarjem, ki jih dobijo od raznih mednarodnih projektov pomagajo tudi skupnostim, ki to pomoč potrebujejo. V skupnostih in med skupnostmi tudi razrešujejo konflikte po načelu pravičnosti. (Mihelič 2008, 50)

Zapatisti so v sklopu lastne avtonomije zgradili tudi svoj avtonomen šolski sistem, ki ga izvajajo promotorji izobrazbe (pri nas bi se imenovali učitelji). Njihova pedagogika ni liberalna, kot smo je vajeni v zahodnem svetu, ampak je usmerjena v socialno in politično usposabljanje. Velik poudarek poleg poučevanja otrok dajejo tudi izobraževanju in opismenjevanju odraslih. Poseben poudarek je tudi na učenju španščine, ki predstavlja jezik komunikacije s svetom. Njihov predmetnik poleg španščine sestavljajo še en staroselski jezik, matematika, kultura, politika, zgodovina, zemljepis, naravoslovje, šport in produkcija, kjer se otroci učijo pridelovati semena, vzgajati rastline in perutnino ter pripravljati naravna zdravila. Učenje poteka s prakso. (Mihelič 2008, 52)

Velik poudarek so zapatisti namenili tudi avtonomnemu zdravstvu in izobraževanju na področju zdravstva. Njihove bolnišnice so hkrati tudi šole za promotorje zdravja, kjer se izobražujejo na področju anatomije, fiziologije, simptomatologije, diagnosticiranja in zdravljenja ter preventivne medicine in osebne ter kolektivne higiene. Veliko časa pa

namenijo tudi spoznavanju svoje tradicionalne naravne medicine, ki sega leta v preteklost. Trenutno imajo zapatisti dve večji bolnišnici, nekaj klinik in več sto zdravstvenih domov, poleg tega pa imajo še lekarnе, zobozdravstvene posvetovalnice, zeliščarske laboratorije ter laboratorije za klinične analize, v katerih izvajajo krvne preiskave, preiskave urina in ostale temeljne preiskave. Oboje, šolstvo in zdravstvo, sta javni in brezplačni. (Mihelič 2008, 53)

## 4 ŽENSKЕ V ZAPATIZMU

### 4.1 STAROSELSKI FEMINIZEM IN ZAPATISTKE

Amrita Basu (v Antrobus 2004, 10) definira gibanja žensk kot »območje bojev žensk proti spolni neenakosti«. Gibanja žensk so drugačna od vseh ostalih gibanj, saj so izzivalna, postavljajo drugačna vprašanja. Gibanja žensk gledajo širše kot druga gibanja, iščejo spremembe v razmerjih, ki so bolj kompleksna in različna. (Antrobus 2004, 10) Po Hummu (v Sušnik 2001, 26) definicija feminizma vsebuje oboje – doktrino enakih pravic za ženske (organizirano gibanje za doseg ženskih pravic) in ideologijo družbene transformacije, s ciljem doseči svet za ženske v okviru družbene enakosti.

Jeretič (2000, 488) opredeli cilje feminizma kot političnega boja za emancipacijo žensk kot spremembo mehanizmov za oblikovanje identitet, tako da bi ti omogočali vstop v kulturo z možnostjo avtonomnega sooblikovanja fluidnih identifikacij in spremembo mehanizmov, ki urejajo medčloveške odnose, tako da bi v javnem življenju enakovredno nastopale vse partikularnosti, ki se avtonomno razvijajo na individualni in kolektivni ravni. Ženske v zapatizmu se prav tako borijo za te cilje.

Feministično teorijo je mogoče razlikovati po vsebini le – te. Nastopa kot nekakšna krovna organizacija zelo različnih družbenih praks, prepričanj, ideologij in političnih gibanj. Zaradi te raznolikosti v pristopih in razlagah lahko govorimo o večih feminizmih.<sup>24</sup> Globalni feminizem deli svet na prvi in tretji svet ter išče možnosti za razširitev feministične misli v slednjega, tako da vključuje vprašanja pomembna ženskam tretjega sveta. Ekonomsko in politično zatiranje je za globalne feministke prav tako hudo kot seksualno zatiranje. Osebno in politično življenje je za njih enako. Globalne feministke poskušajo v svojo teorijo vplesti kulturni kontekst, ki je zelo pomemben za ženske tretjega sveta, ustvariti poskušajo feministično teorijo, ki se ne bi skladala samo z ideologijami in idejami prvega sveta. (Ford 2006, 23)

---

<sup>24</sup> Takšni feminizmi so na primer liberalni, radikalni, marxistično socialistični, ekofeminizem in tudi globalni feminizem, ki ga na kratko opišem.

Staroselska in feministična gibanja predpostavljajo, da so vsi posamezniki enakovredni in imajo enake osnovne človekove pravice. Liberalni model človekovih pravic izpusti pomembne razlike med ženskami in drugimi socialnimi skupinami. Staroselska gibanja poudarjajo centralizacijo kulturnih in skupinskih pravic kot so pravica do avtonomnega samovladanja, pravica do zemlje in naravnih bogastev in ohranitev svoje kulture, svojih običajev, religij in jezikov. Staroselci trdijo, da prihaja do propada njihovega načina življenja, zaradi liberalnega diskurza življenja, ki ščiti in povzdiguje posameznika pred kolektivnostjo. Koncept staroselskega feminizma je prinesel novo globino in razprave v obstoječo feministično teorijo. Feministke se lahko sedaj učijo iz izkušenj staroselk, ki zagovarjajo bolj vsestransko razumevanje mnogih prostorov, ki jih zasedajo ženske. Staroselski feminizem se lahko v nekaterih stvareh poveže z zahodnimi feminizmi in feminizmi tretjega sveta, vendar pa ima tudi svojo posebnost: drži posebno pozicijo v boju med spoloma in priznava vprašanja kulturne identitete, nacionalizma in dekolonizacije. V Mehiki so staroselske ženske globoko vpletene v politični in socialni boj svojih skupnosti. Hkrati s tem bojem pa so ustvarile svoj prostor kjer lahko reflektirajo o svoji izključenosti kot ženske, kot del staroselke skupnosti in kot staroselske ženske. (Hymn 2010)

Staroselska ženska gibanja so se začela pojavljati v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v različnih državah Latinske Amerike. Analiza njihovega boja je prinesla pojav staroselskega feminizma. Zahteve staroselskih žensk so v nekaterih aspektih podobne z urbanimi, zahodnimi feminizmi, v nekaterih pa imajo znatne razlike. Ekonomski in kulturni kontekst v katerem živijo staroselke in v katerem so konstruirale svojo identiteto kot ženske je vsekakor pomemben vpliv na njihovo percepcijo ženskega dostojanstva in njihovih pravic. Z zapatističnim gibanjem in z Ženskimi revolucionarnimi zakoni so staroselke dobile novo upanje in zahtevale demokratizacijo v odnosih med spoloma znotraj družin, skupnosti in organizacij. (Hernández Castillo 2002)

Staroselke so v nasprotju z urbanimi feminističnimi gibanji ohranile svoj dvojni boj in tako povezujejo svoj boj za emancipacijo žensk in boj staroselskih skupnosti za avtonomijo. Zapatistke in ne – zapatistke zavzemajo pozicijo, da se boji proti seksizmu, rasizmu in ekonomskemu izkoriščanju lahko dopolnjujejo. (Hernández Castillo 2002) Zapatisti so v Mehiki uvedli novo obliko feminističnega gibanja, saj so skozi procese pogajanja in različnih interpretacij povezali feministične ideje v svoj kulturni kontekst. Tako so individualističen pristop, ki je značilen na zahodu spremenili v kolektivni pristop za doseg pravic žensk. Ženska participacija v socialni družbi se tako bori za kolektivne interese skupnosti in skozi



participacijo ženske postanejo enakopraven član skupnosti. (Park 2003) Ne samo, da so ženske v zapatizmu pustile velik pečat in da so imele pomembno vlogo v gibanju, ampak so dale gibanju tudi pomen in razpoznavnost. Zapatizem se odkrito bori proti vsem oblikam oblasti, vključno s tistimi iz modernega zahodnega seksizma, odraža pa tudi feministični slog vodenja in ukrepanja v svojem delovanju. (Blanc in drugi 2001)

Ženske v zapatizmu bijejo dva boja. Bijejo boj za prenehanje diskriminacije in za spoštovanje staroselcev, prav tako pa bijejo boj za ponos in spoštovanje žensk v teh staroselskih skupnostih. Dolgemu seznamu ženskih opravil navkljub, so le te še vedno nespoštovane v svojih skupnostih. Ženske še vedno niso tako javno zastopane in vidne v staroselskih skupnostih kot moški. Ženske »ostanemo doma in delamo, ker delamo same. Ko delamo na javnih pozicijah se nam smeji, ampak kljub temu je nekaj tistih, ki se borijo navkljub vsem preprekam,« je povedala skupina staroselk. Te ženske so gonilo gibanja žensk v staroselskih skupnostih. (Villarreal 2007) Takšna ženska je bila na primer komandantka Ramona in druge, ki so svoje življenje posvetile upor in boju za pravičnost in enakost. Te ženske so v skupnostih odprle nekaj prostora za ostale ženske.

Ženske so pomemben del v vseh javnih zapatističnih dogodkih. Komandantka Ramona, ki je poznana že od Dialoga pri katedrali, ki je potekal dva meseca po nemirih, je še posebej »zaslovela« kot edina predstavnica zapatistov na prvem Nacionalnem indijanskem kongresu, ki je potekal v Mexico Cityju leta 1995. Majorja Ana María je imela najpomembnejši govor zapatistov na prvem Interkontinentalnem srečanju za človeštvo in proti neoliberalizmu, ki je potekal leta 1996 v La Realidadu, Chiapas. Komandantka Ester je bila glavna govornica zapatistične delegacije v zveznem kongresu leta 2001. Tako so v teh dogodkih in mnogih drugih zapatisti nakazali pomembno vlogo žensk v njihovem gibanju. Ženske so pomembno participirale v vseh zapatističnih delegacijah. Največja zapatistična delegacija, ko je pet tisoč zapatistov potovalo po celi državi je bila sestavljena iz parov moških in žensk. (Blanc in drugi 2001)

Ne samo, da so zahteve žensk vključene v zapatistično gibanje, ampak tudi vključujejo vzorec sprememb v samih zapatističnih skupnostih. V samih skupnostih prihaja do povečanega vpliva in participacije žensk v procese odločanja in samih skupnosti. Sedaj morajo nenehno popravljati zgodovinsko patriarhalno pristranskost in spremeniti vedenja celotnih skupnosti proti ženskam. Skupnosti se borijo vsak dan za odpravo vseh tradicionalnih ali sodobnih oblik nasilja moških nad ženskami. (Blanc in drugi 2001)

Dokumenti in dejstva o zapatistih nam kažejo, da se le ti zavedajo vprašanja žensk in da jih podpirajo v njihovi odločitvi »osamosvojitve«. Po besedah komendantke Ramone »zapatizem prebuja k boju proti sedanjosti in preteklosti, ki grozita ženskam v prihodnosti.« Zapatistke so v uporabi združile različne stvari. V kratkem stavku Azucene Santys, mlade zapatistke: »Bile smo navajene imeti dve vladi, tisto od naših moških in tisto od naše vlade. Sedaj smo se organizirale, da se poučimo o naših pravicah, da poučimo naše moške in, da začnemo vladati same sebi«. (Blanc in drugi 2001)

Odklon staroselcev do asimilacije v dominantno kulturo temelji na njihovem razumevanju, da enakost zahteva priznanje ali vsaj toleriranje drugačnih. (Nash 2001, 42) To njihovo razumevanje se prenaša tudi na ženske v njihovih skupnostih. Večina staroselk je prevzelo svojo nalogo v teh skupnostih, prav tako pa tudi odnose med spoloma. Ženske se ne borijo za »službe moških« kot je to v navadi v zahodnem svetu – enake službe za ženske in enake plače. Večina žensk hoče le priznavanje in vrednotenje za delo, ki ga opravljajo same. Ženske hočejo biti »drugačne, pa vendar enake«. (Hymn 2010)

Staroselske ženske niso zatirane samo zaradi svoje etnične pripadnosti, temveč tudi zato, ker so ženske. Pričakovana življenska doba žensk v Chiapasu je dve leti manj kot za moške, kar je ravno obratno kot smo vajeni drugod po svetu. Chiapas ima tudi največji delež smrti pri porodu v Mehiki. V ruralnih skupnostih se je delo žensk v zadnjih 30 letih dva do trikrat povečalo. Vse več in več je družin, kjer so ženske postale edini vir preživetja svoje družine, s tem da so prodajale svoje vrtnine in rokodelske izdelke. (Eber 2003)

Z dosegom sprejetja Ženskega revolucionarnega zakona so se ženske uprle svoji vlogi v njihovih nepravilnih in ukazovalnih skupnostih, prav tako kot so se zapatisti uprli proti nepravilni in ukazovalni državi. (Goetze 1997) Poleg tega, da so se ženske borile ob strani moških proti mehiški vladi, so se zapatistke borile tudi proti moškim s svojo ideologijo demokracije, pravičnosti in svobode za vse ljudi. Moški so bili soočeni s tem, da jim ni več dovoljeno tepsti svoje žene, prodajati svoje hčere ali tretirati ženske kot sužnje. (Goetze 1997)

Participacija žensk v skupnostih je doprinesla ponovno gradnjo odnosov med moškimi in ženskami v začetku zapatističnega upora, kar je bilo vidno tudi v Lakandonskem pragozdu, ko so trije medsebojno povezani procesi pomagali staroselskim ženskami pri njihovih zahtevah med leti 1994 in 1996. Prvi od teh procesov je bila kolonizacija sama, ki je od žensk zahtevala

opustitev tradicionalnih pravil. Zaradi pomanjkanja vladne pomoči so morali migranti sami poskrbeti za primerno infrastrukturo in so morali počistiti gozd sami. Ženske so pri tem delale enako delo kot moški, prav tako pa so skrbele še za otroke in ostarele. Drugi proces je bil vključitev žensk v kmetijske kooperative in programe za zdravje in izobraževanje, ki jih je organizirala škofija v San Cristóbalu in v druge nevladne organizacije. Tretji proces je bil ustanovitev EZLN. Dominantna moška skupnost je bila transformirana zaradi ženskih zahtev po enakem participiranju v upor. Te zahteve so bile kasneje reflektirane v Revolucionarni ženski zakon. (Harvey 1998)

Ženske so se organizirale in so odprle tako imenovane zadruge, v katerih so se same odločile kako delajo in kakšno plačo zaslužijo s svojimi ročnodelskimi spretnostmi – s tkanjem. Ker so se te zadruge izkazale za uspešne so se ženske podobno organizirale tudi na področju živali, vrtnarjenja, pekarnice in kolektivnih trgovin. (Villarreal 2007)

#### 4.2 ŽIVLJENJSKI POGOJI STAROSELSKIH ŽENSK PRED UPOROM

Ženske v Chiapasu so učene, da morajo ubogati, ne smejo se pritoževati in govoriti v javnosti ter ne smejo participirati v javnih zadevah. So manj plačane kot moški, tudi če delajo enako delo. V nekaterih skupnostih ženske ne smejo delati, v drugih morajo dati svoje prihodke možem in ti odločijo za kaj bodo denar porabili. Ženske so se prisiljene poročiti, ponekod jih celo prodajo. So velikokrat trpinčene in posiljene. Kazni so mile, možje pa jih po prihodu iz zapora še bolj pretepejo. (The rights of women in our customs and traditions 1994)

Moški silijo ženske v to, da imajo čimveč otrok, tudi če jih same nočejo. Brez osnovne zdravniške oskrbe jih tako dosti umre med številnimi porodi. Ženske imajo v povprečju sedem do deset otrok. Več kot polovica staroselske skupnosti v Chiapasu je stara pod 20 let. Tudi smrtnost otrok dosega dvakratne številke teh na nacionalni ravni. (Goetze 1996) Največji odstotek podhranjenosti v Chiapasu je prav pri deklicah. Med dvanajst let starimi deklicami, nobena ni normalno hranjena, temveč so vse podhranjene, medtem ko je pri dečkih pri iste starosti 39,4 odstotka tistih, ki so normalno hranjeni. (Millán 1998, 65)

Doma se od žensk pričakuje, da najprej izpolnijo svoje dolžnosti kot hčerke, žene in matere na račun svojih potreb. Staroselke so zadnje, ki dobijo osnovne potrebščine kot sta hrana in oblačila. Hčere dobijo izobrazbo šele zatem, ko jo dobijo njihovi bratje, mnogokrat pa so varuške že od majhnih nog. Deklice učijo, da hodijo za moškimi s sklonjeno glavo v tišini. Kapetanka Irma, pripadnica EZLN, meni, da so ženske kot posest mnogim moškim. Ko pijejo

alkohol pride pogosto do nasilja. Tudi sama je bila mnenja, da ženske nimajo drugih izhodov kot da prenašajo to trpinčenje, dokler se sama ni pridružila EZLN. (Goetze 1996)

Ženske v Chiapasu imajo manjši dostop do izobraževanja kot moški, so prve ki prekinejo šolanje in dobijo manj dohodka za svoje delo. V okrožju Altamirana je kar 64,1 odstotkov žensk nad petnajstimi leti nepismenih. V okrožju Margaritas je ta odstotek 59,5 odstotka, v Ocosingu 60 odstotkov in v San Cristóbalu »le« 32,3 odstotka. Dobršen del žensk se ukvarja z aktivnostmi za katere dohodka sploh ne prijavijo. 80 odstotkov družin iz okrožjih omenjenih zgoraj ne dobijo drugih dohodkov kot pa minimalno plačo. (Rojas 1994)

Zaradi velikega pomanjkanja raznih sredstev in osnovnih storitev, kot sta tekoča voda (vodovod) in električna energija imajo ženske še težje delo in povečana gospodinjstva opravila. Na primer, v okrožju Altamirano 93 odstotkov vseh gospodinjstev kuha na drva, 64,3 odstotka gospodinjstev nima vodovoda in 74,2 odstotka gospodinjstev nima električne energije. Tudi ostala okrožja nimajo kaj boljših rezultatov. V Las Margaritas so odstotki 92,1 za kuhanje na drva, 76,9 odstotka brez vodovoda, 67,1 odstotka brez električne energije. V Ocosingu 89,4 odstotkov gospodinjstev kuha na drva, 57,4 odstotkov jih je brez vode in 67,9 odstotka jih je brez električne energije. V San Cristóbalu so te številke nekoliko manjše in sicer 40,3 odstotka kuha na drva, 31,1 odstotka brez vodovoda in 17,3 odstotka jih je brez električne energije. Tyle slabi pogoji so še dodaten udarec za ženske, saj morajo prav one skrbeti za gospodinjstvo in so one odgovorne, da prinesejo vodo za gospodinjstvo uporabo in drva za kuhanje. (Rojas 1994)

V patriarhalni družbi so bile ženske zelo zatirane, bile so predmet pogostega fizičnega in psihičnega nasilja ter spolnega izkoriščanja. Njihova naloga je bila predvsem reprodukcija in hišna opravila. Z nastajanjem EZLN so se začele razmere počasi spreminjati, saj so ženske imele sorazmerno veliko participacijo v uporniški vojski (od 15000 uporniških vojakov, bi naj bilo približno 40% žensk). (Nash 2001, 180)

#### 4.3 REVOLUCIONARNI ŽENSKI ZAKON

Že pred vstajo zapatistov, 8. Marca 1993, so se uprle ženske in zahtevale sprejetje svojega zakona z namenom prekinitve diskriminatornega vedenja s strani moških. Susana, tzotzilka<sup>25</sup> ženska, je bila odgovorna za ženske revolucionarne zakone. S komendantko Ramono sta

---

<sup>25</sup> V skupino Majev spada več skupin staroselcev. Na Chiapaškem območju živijo različne skupine: tzotzil, tzeltal, chol in tojolabal. Vsaka izmed teh skupnosti ima tudi svoj jezik.

obiskali različne skupnosti in se pogovarjali s skupinami žensk. Kasneje je iz teh pogovorov Susana pripravila Revolucionarni ženski zakon. (Marcos 1994) Zakon vsebuje deset točk:

1. Ženske, ne glede na rasno, versko ali politično pripadnost, imajo pravico sodelovati v revolucionarnem boju v stopnji, ki jo določata njihova volja in sposobnost.
2. Ženske imajo pravico do dela in pravičnega plačila za delo.
3. Ženske imajo pravico določiti število otrok, ki jih lahko imajo in skrbijo zanje.
4. Ženske imajo pravico sodelovati v zadevah skupnosti in kandidirati na svobodnih in demokratičnih volitvah.
5. Ženske in njihovi otroci imajo pravico do zdravstvene oskrbe in prehrane.
6. Ženske imajo pravico do izobrazbe.
7. Ženske imajo pravico do izbire partnerja in ne smejo biti prisiljene v poroko proti svoji volji.
8. Nobena ženska ne sme biti predmet fizičnega nasilja s strani svojega partnerja, sorodnikov ali tujcev. Spolno nasilje ali poskus le-tega bo strogo kaznovan.
9. Ženske lahko zasedejo vodstvene položaje in izvajajo vojaške dolžnosti v revolucionarnih oboroženih silah.
10. Ženske imajo vse pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz revolucionarnih zakonov in pravilnikov (Rovira 1999, 150 – 151).

Ti zakoni so pomenili pravo revolucijo v staroselskih skupnostih. Marcos (1994) v svojem pismu v La Jornada označi ta dogodek kot prvi upor zapatistov, ki so ga vodile ženske zapatistke in zapiše, da so zmagale brez žrtev.

Ženski zakon je bil javno izdan 1. januarja 1994, na dan upora, skupaj z drugimi zahtevami zapatistov, čeprav je nekaj točk v zakonu posvečenih le za svoje skupnosti, za EZLN in lokalne staroselske »vlade«. Ti zakoni so prvi v katerih so ženske predstavile svoje osebne zahteve in prepričanja v tako uradni politični formi v celotni zgodovini gverila gibanj v Latinski Ameriki. Ti zakoni še ne pomenijo, da se ženske v zapatističnih skupnostih več ne borijo za spoštovanje in svoje pravice. Revolucionarni zakoni so ponavadi sredstvo in

začetek, ne pa konec boja. Zakon ima ogromno vrednost v nadaljnjem boju staroselskih žensk v Mehiki. (Hymn 2010) Čeprav vse staroselske ženske niti ne vedo vseh podrobnosti zakona, je že zgolj sam obstoj revolucionarnega zakona postal simbol možnosti boljšega in pravičnega življenja žensk. (Hernández Castillo 2002)

Komandantka Ramona o tem zakaj so ženske postale zapatistke pove: »Ženske s(m)o bile najbolj izkoriščane... Vstanemo se ob tretji uri zjutraj, da pripravimo zajtrk naših moža in ne počivamo do poznega večera. Če ni dovolj hrane za vse jo najprej dobijo naši možje in otroci, nato šele me. Zato s(m)o se ženske sedaj odločile in vzele orožje v svoje roke in postale zapatistke.« Ženske so poleg tega zakona uvedle tudi prohibicijo alkohola na zapatističnih območjih, saj je bil v preteklosti moški del populacije nasilen do žensk prav takrat, ko so se naužili opojnih substanc. Tako so se ženske zaščitile pred nadaljnim poniževanjem in izkoriščanjem ter si pridobile možnost, da storilca prijavijo in da le – ta ne ostane nekaznovan. (Mihelič 2008, 54)

#### 4.4 ORGANIZIRANOST ŽENSK PO UPORU

1. marca 1994 je Tajni revolucionarni staroselski komite - CCRI<sup>26</sup> izdal svoje zahteve. Te zahteve so bile predstavljene na dialogu Potovanje za mir in spravo v Chiapasu. Celoten tekst je sestavljen iz štiriintridesetih točk, od tega je samo ena točka, devetindvajseta točka, točka za pravico staroselskih žensk, pa še ta ni samo za njih kakor Ženski revolucionarni zakon, ampak je za kolektivne potrebe skupnosti. V tej devetindvajseti točki zahtevajo staroselske ženske takojšnjo rešitev za njihove nujne potrebe, ki nikoli niso bile rešene s strani države, in sicer:

- Porodne klinike z zaposlenimi zdravniki ginekologi, tako da dobijo rojevajoče ženske potrebno skrb.
- Ureditev otroškega varstva.
- Prosimo, da država pošlje dovolj hrane za vse otroke v ruralnih skupnostih kot na primer: mleko, koruza, fižol, jajca, sir, ipd.
- Zgraditev kuhinj in jedilnic za otroke v skupnostih z vsemi pripadajočimi dodatki.

---

<sup>26</sup> Comite Clandestino Revolucionario Indigena ali Tajni revolucionarni staroselski komite je demokratična struktura, ki ima poveljstvo nad EZLN. Ustanovljen je bil januarja 1993, njegovi člani nosijo čin komandant.

- Zgraditev mlinov in tortilerij<sup>27</sup> v skupnostih glede na to koliko družin prebiva v njih.
- Da bomo dobili kmetije za kokoši, zajce, jagnje in prašiče in da dobimo zraven tudi tehnično pomoč in veterinarsko oskrbo.
- Prosimo tudi za pekarnice kruha s pečicami in potrebnim materialom.
- Zgradite obrtno delavnico opremljeno s stroji in surovinami.
- Prosimo za trg za naše produkte, kjer jih lahko prodamo po pravični ceni.
- Zgradite šole, kjer lahko ženske dobimo tehnično poučevanje.
- Da zgradite vrtce in jaslice v ruralnih skupnostih, kjer se lahko otroci zabavajo in rastejo psihično in fizično zdravi in
- Da imamo kot ženske na voljo sredstva prevoza in premikanja naših produktov. (Rojas 1994)

Različne konference in konvencije so nastopile po letu 1994. Te konference so glavni kanal za participacijo žensk pri diskusiranju o razlikah med spoloma pri zapatistkah kakor tudi pri staroselkah na splošno. Na lokalni ravni so ženske sodelovale na Chiapaški konferenci za Campesinos<sup>28</sup> in staroselce kakor tudi na Konvenciji za ženske iz Chiapasa. (Goetze 1997) Govorile so o določenih potrebah žensk kot so na primer krediti za nakup zemlje, participacija v organizacijah in pokojnine vojnim vdovam. Staroselke so bile aktivne tudi na pohodih Mir s socialno pravico, ki so bili organizirani v konfliktnih okrožjih. Na teh pohodih so lahko ženske debatirale o vprašanju revščine in mater samohranilk, kakor tudi drugih pomembnih vprašanjih v zvezi s spoloma. (Goetze 1997)

Na nacionalni ravni v Mehiki je bilo organiziranih še več konvencij, ki so pokrivalo tako vprašanja zapatistov kakor tudi vprašanja ruralnih staroselskih žensk. EZLN je organizirala Nacionalno demokratično konvencijo avgusta 1994, ki se je je udeležilo 6000 ljudi iz celotnega sveta. Na tej konvenciji so se pogovarjali tudi o težavah žensk. Ženske iz 25 nevladnih organizacij so artikulirale potrebe žensk v Chiapasu in ustanovile Konvencijo za

---

<sup>27</sup> Kraj, kjer se delajo in kasneje prodajajo tortilje.

<sup>28</sup> Kmet ali kmečki delavec v Latinski Ameriki.

ženske iz Chiapasa.<sup>29</sup> Ta skupina dela s staroselskimi ženskami, razvija povezave s feminističnimi skupinami v Mexico City-ju in zagotavlja izobrazbo za staroselske ženske. (Goetze 1997)

Prvi Nacionalni kongres staroselskih žensk je bil avgusta 1997 v Oaxaci, Mehika. Na kongresu so sodelovale staroselske ženske iz celotne Mehike, prav tako pa je bila prisotna tudi zapatistična delegacija s komendantko Ramono na čelu. Ženske so delile svoje izkušnje, protestirale proti nasilju in predlagale nacionalne in regionalne spremembe. Govorile so tudi o posilstvih, zlorabah vojske, zlorabah svojih tradicij in dostopu do izobrazbe za ženske in dekleta. »Bolj se moramo poenotiti in organizirati, bolj moramo postati javne... Nam, ženskam, manjka pogum za govor, organizacijo in delo. Ampak le ženske lahko delamo s tako vnemo in navdušenjem za svoje skupnosti,« je povedala komendantka Ramona. (Eber 2003) Po tem kongresu so ženske ustanovile Nacionalni koordinacijski komite staroselskih žensk,<sup>30</sup> ki je organizacija na nivoju države in vključuje ženske s približno dvajsetih staroselskih skupnosti. (Hernández Castillo 2002)

Participacija zapatistk na različnih konvencijah in konferencah po Mehiki je dvignila zavest ruralnim ženskam o feminizmu, prav tako pa je tudi informirala staroselske ženske o zapatizmu. Ženske zapatistke, ki sodelujejo na teh srečanjih so ponavadi neizobražene, staroselske ženske, ki živijo v revščini. Večina so tudi vojakinje in vodje znotraj EZLN. (Goetze 1997)

#### 4.5 ŽENSKE V EZLN

Večino sveta je presenetilo dejstvo, da je v EZLN veliko število žensk vojakinj, ki so pomagale pri oboroženem uporuh in pri zavzetju San Cristóbal de Las Casas januarja 1994 ter da je v članstvu EZLN kar nekaj žensk. Ženske so bile tudi hitro slišane kot njihove guvernice. Kapetanka Elisa, kapetanka Laura, majorka Ana Maria in komendantka Ramona so imele različne intervjuje in izjave medijem. Vidnost žensk v EZLN je vsekakor očitna, vendar so si ženske tam morale priboriti svoje mesto. Marcos (v Millán 1998, 64) pravi, da ženske niso v EZLN, zato ker so zapatisti feministi, ampak zato, ker so si priborile pravico, da so tam. Odprle so si prostor in zahtevale spremembe v odnosih med spoloma. (Millán 1998, 64)

---

<sup>29</sup> Convención Estatal de Mujeres Chiapanecas

<sup>30</sup> National Coordinating Committee of Indigenous Women – CNMI



Kot podpornice zapatizma so bile ženske aktivne tudi znotraj svojih skupnosti. Podpora žensk v skupnostih je bila življenskega pomena za komunikacijo in varnost EZLN. Ženske v skupnostih so bile odgovorne za številne naloge: posvariti so morale svoje skupnosti, če se jim je približevala nevarnost, skrbele so za otroke, katerih starši so se odšli boriti v EZLN, organizirale so skupine za učenje, prav tako pa so pošiljale hrano in zaloge EZLN. (Goetze 1997)

Mnogo žensk se je pridružilo EZLN, da bi se borile za ideale zapatistov, kakor tudi v samoobrambi pred prisilno poroko ter fizičnim in psihičnim zlorabljanjem. Tako so ženske v mnogih primerih morale premagati še dodatne ovire (svoje družine), da so se sploh lahko pridružile EZLN. Kapetanka Irma pove »v vojni, smo vsi enaki. Skupaj kuhamo hrano in peremo oblačila. Skupaj se borimo v vojni.« (Goetze 1997)

Nekatere ovire na poti emancipacije staroselskih žensk so vseeno ostale. Ženske, ki so v EZLN zanosile in so hotele otroka obdržati, so morale zapustiti svoje mesto v EZLN. Otroci so bili rojeni v skupnosti svoje matere ali, če je skupnost bila proti, v mestu. Mnoge ženske so menile, da je nepravilno, da so morale samo one zapustiti EZLN, da bi skrbele za otroka, medtem ko so očetje lahko ostali, saj si niso smeli privoščiti izgube dveh vojakov. Nekatere ženske so se pritoževale tudi nad avtoritarnem obnašanju nekaterih moških v EZLN, ki so delovali proti načelom EZLN. (Klein 2008)

Ženska, ki je vojakinja EZLN sedaj izgleda drugače kot ženska istih let, ki to ni. Ženska med 18 in 20 leti v EZLN še ni imela otrok, je dobro prehranjena, zna govoriti špansko kakor tudi pisati in brati in je prepričana sama vase. Medtem, ko so ženske, ki se niso pridružile EZLN in so ostale v skupnostih, podhranjene, bose in obkrožene z bolanimi otroci. Večina žensk pri tej starosti je že tudi izgubila enega ali več otrok, kar se jim izraža na žalostnem obrazu. (Millán 1998, 72) Ženskam v EZLN so omogočeni tudi brezplačni in varni splavi v državi, kjer so splavi ilegalni in v regiji v kateri se o splavih sploh ne pogovarjajo. Tako, da tudi ta podatek priča o resničnem vključevanju žensk v prostor zapatistov. (Hymn 2006)

#### 4.5.1 KOMANDANTKA RAMONA

Najpomembnejšo vlogo pri emancipaciji žensk v zapatizmu so odigrale predvsem poveljnice v narodnoosvobodilni vojski, zlasti komandantka Ramona, staroselska ženska drobne postave, oblečena v tradicionalno obleko žensk iz San Andresa. Ramona je tista, ki je med ženskami s svojimi emancipatornimi nagovori postala največji navdih staroselskih žensk. Bila je ena

izmed prvih žensk, ki so zavrnile tradicionalno staroselsko prakso in običaje, ki so izločali ženske iz političnega življenja. Po njenem zgledu so se tudi druge staroselske ženske začele zavedati svoje vloge in pomembnosti ter nepravilnosti sistema, ki jih je do sedaj spravljal v podrejen položaj, ter se kljub začetnemu odporu moških, vključile in začele aktivno sodelovati v političnem in družbenem življenju svojih skupnosti. (Mihelič 2008, 53)

Ob rami z majorko Ano Mario je 1. januarja 1994 Ramona zavzela San Cristóbal de Las Casas. Od takrat dalje je bila ena izmed poglavitnih obrazov zapatizma. Že proti koncu leta 1994 je sodelovala v prvem intervjuju z mediji, čeprav govori samo en jezik. Njen odmevni javni nastop je bil 12. oktobra 1996 v Mexico Cityju, kjer je prebrala izjavo EZLN, ki je pozivala civilno družbo v boj za pravice staroselcev. Ramona je imela svoj zadnji javni nastop 16. septembra 2005 v Caracolu de La Garrucha, na koncu šest tedenskih pogovorov z mehiško civilno družbo o lansiranju zapatistične Druge kampanje<sup>31</sup> januarja 2006. Njen nastop je bil kratek, saj je bila že zelo bolna, vendar simbolično pomemben. Ramona je umrla 6. januarja 2006 in za sabo pustila neizbrisan pečat. (Pellarolo 2006)

#### 4.5.2 MAJORKA ANA MARIA

Brezhibna vojaška akcija zavzetja San Cristóbal je danes nekako meglena, in s tem se je zabrisalo tudi dejstvo, da je bila ženska, uporniška staroselska ženska tista, ki je poveljevala celotno operacijo. Participacija drugih upornic v drugih akcijah 1. januarja in v naslednjih desetih letih je postalo sekundarnega pomena. Nihče ni vprašal za ime ženske, ki je bila odgovorna za vse to. Njeno ime je Ana Maria, *Mayor Insurgente Ana Maria*. Ta uporniška ženska, tzozijskega izvora, je prišla v gore Lacandonske džungle decembra 1984, že zaznamovana zaradi poniževanja. (Marcos v Vodovnik 2003, 228 – 235)

Decembra 1994 dobi Ana Maria ukaz, naj se pripravi, da prodre vojaško blokado vlade okoli Lacandonske džungle. 19. decembra EZLN zavzame pozicije v 38 občinah. Ana Maria vodi zavzetje v občini Altos v Chiapasu. Dvanajst žensk se bori z njo: Monica, Isabela, Yuri, Patricia, Juana, Ofelia, Celina, Maria, Gabriela, Alicia, Zenaida in Maria Luisa. Ta uspešen vojaški dogodek gre zaradi prikrivanja vlade v pozabo. (Marcos v Vodovnik 2003, 228 – 235)

---

<sup>31</sup> La otra campaña je politični program, ki so ga EZLN in ostala mehiška uporniška gibanja lansirala 1. januarja 2010 in temelji na povezovanju in spoznavanju uporov. Kampanja pomeni drugačno ustvarjanje politike, ki leži izven dosedanjega volilnega procesa. Namen te kampanje je spodbuditi ljudi, naj končno spregovorijo. Zapatisti so se zato odločili in poslali Marcosa na potovanje po celotni mehiški državi, da bi poslušal preproste in skromne ljudi. (Mihelič 2008, 55)

Že od osmega leta je Ana Maria sodelovala v mirnih demonstracijah, pohodih in sestankih. Vsi v njeni družini so bili borci za boljše življenske razmere, vendar z mirnimi demonstracijami niso dosegli ničesar. Ko se je pridružila zapatistom in EZLN je bila stara 14 let in je bila ena izmed prvih žensk v EZLN. (Pérez 1994) Vojaški uspehi majorke Ane Marie dokazujejo njeno pomembno vlogo v zapatističnem gibanju in je prav tako za vzgled mnogim staroselkam v boju za emancipacijo žensk.

#### 4.6 ŽIVLJENJE STAROSELSKIH ŽENSK PO ZAPATISTIČNEM UPORU

Od začetka oborožene vstaje je organizacija žensk iz San Cristobala – COLEM zabeležila približno petdeset primerov seksualnega in domačega nasilja zaradi političnih bojov. Ti primeri in slab odziv zapatistov na to nasilje (brez kakršnih večjih posledic) je nekaterim feministkam, ki so predhodno razglasile solidarnost z zapatisti, omajal njihovo vero. Mnogo žensk je menilo, da je zapatistični upor z Revolucionarnimi ženskimi zakoni feministični upor. Vendar je ta zakon zgolj ideal, je le seme za novo prihodnost, ki jo morajo zapatisti in zapatistke, moški in ženske, šele zgraditi. Staroselske ženske – zapatistke in tiste, ki to niso – se šele borijo za dosego tega ideala. (Hernández Castillo 1997)

Zapatizem je gibanje, ki ima na svojem dnevnem redu že od prvega dne tudi pravice žensk in njihovo svobodo. EZLN je v mnogih načinih služil organizaciji staroselskih žensk v Mehiki s tem, da je dosti žensk participiralo v samem uporu in s svojo vlogo v medijih. Zapatistke so s svojimi Revolucionarnimi zakoni tudi doprinesle nekaj pravic staroselskim ženskam. (Hymn 2009)

V staroselskih skupnostih se sedaj ženske borijo za pravico do enakosti, ki zahteva, da so vsi tretirani na enak način. Drža žensk proti patriarhalnem zatiranju v skupnostih je bila prenesena tudi na položaj staroselcev v nacionalni skupnosti. Ženske v skupnostih so prevzele naloge v javnih sferah skozi kooperative, kot promotorke zdravja in pogosto se morajo pogajati direktno z oblastmi. Ženske so počasi začele spreminjati svojo pozicijo v skupnostih in si nabirati izkušnje ter razvijati svoje zahteve kot ženske. Sodelovanje žensk v javnih sferah se spreminja od skupnosti do skupnosti. V nekaterih participirajo bolj oziroma manj. (Millán 1998, 67)

Migracije, religijske skupine, feministične skupine, vladni razvojni programi in lastne izkušnje samoorganizacije žensk vplivajo na staroselske moške in ženske v takšni meri, da so le ti pričeli restrukturirati svoja razmerja znotraj družin in razmišljajo o nadaljnjem boju za

pravice žensk. Pričelo se je leta 1994 z javno vstajo EZLN, da so staroselske ženske začele dvigovati svoje glasove v širši javni sferi. Ne samo, da so zahtevale pravice kot staroselke, ampak so zahtevale tudi pravice kot ženske. Pod vplivom zapatizma je v Mehiki nastalo nacionalno gibanje – gibanje, ki poskuša z različnimi lokalnimi trudi žensk postaviti zahteve staroselk na politično agendo. (Hernández Castillo 2002)

Staroselske ženske so v (tihu) vojni med EZLN in vlado do sedaj plačale največjo ceno. So najbolj prizadete zaradi militarizacije. Vojska nad njimi izvaja največjo represijo. Vojaki uporabljajo posilstvo kot instrument represije in ustrahujejo skupnosti, ki poskušajo vzpostaviti avtonomijo. Vojaki mehiške vojske so med drugimi posilili tri sestre Mendez Santiz tzeltalskega izvora, paramilitarci tri medicinske sestre v San Andresu, zakrivali so tudi posilstvo aktivistke Cecilie Rodriguez leta 1995 in masaker dvaintridesetih tzotzilskih žensk v Actealu. To je samo nekaj primerov kako ženske doživljajo vojno »nizke intenzitete« v Chiapasu. Nasilje proti organiziranim ženskam je tako kazeno zaradi njihovega aktivizma, kakor tudi v svarilo moškim v njihovih družinah in organizacijah. (Hernández Castillo 2002)

## **5 ZAKLJUČEK**

Zapatizem je omogočil staroselkam sodelovanje v svojih skupnostih, hkrati pa je pomenil tudi prostor za ponoven premislek in za novo dožemanje staroselk. In prav te ženske, ki so dobile nekaj prostora v svojih skupnostih so ustvarile Revolucionarne zakone žensk, v katerih zahtevajo pravično in dostojno življenje za vse ženske – ne samo pri državi, ampak tudi v svojih skupnostih in družinah. Za konkretne rezultate tega zakona je še verjetno malo pre zgodaj, ampak predstavljajo dober začetek možnosti za drugačno prihodnost staroselskih žensk, kot so jo imele v svoji, zaradi »starih navad in običajev«, podrejeni preteklosti. V tem trenutku imajo zapatistke vse možnosti političnega participiranja v projektu zapatistične avtonomije. Vendar bo šele generacija mladih zapatistk in zapatistov lahko, v skladu z upoštevanjem revolucionarnih zakonov žensk in spremembami vlog znotraj skupnosti in družin, preoblikovala in odpravila neenakosti med spoloma. (Gómez Bonilla 2009)

Moja prva hipoteza, da imajo ženske v zapatizmu enakovredno vlogo moškim je v sklopu diplomske naloge delno zavrnjena. Kot nam pričajo nekateri viri in novice, javne zahteve žensk po svojih pravicah, tudi s strani EZLN, seveda nsoi takoj prinesle boljših pogojev za ženske v zapatizmu ali za staroselske ženske. Ženske v EZLN in druge se še sedaj borijo za izboljšanje položaja žensk v staroselskih skupnostih. (Eber 2003) Nekatere ženske iz EZLN

so se pritoževale nad avtoritativnim obnašanjem moških, druge – med njimi tudi kapetanka Irma – pa so izjavile, da so v EZLN vsi enakopravni in da si moški in ženske med seboj pomagajo.

Stanje staroselk in nekaterih zapatistk na področju kjer delujejo zapatisti se je z njihovim uporom poslabšalo. Nasilje nad ženskami se je z militarizacijo le še povečalo. (Eber 2003) Vojska je zaprla nekatera prej odprta območja in poostrila nadzor. Vojaki so pričeli nadlegovati staroselke in uporabljati posilstvo kot orodje represije nad ženskami zapatistkami in staroselkami. Prijavljena so bila nekatera posilstva, ki pa niso doživela epiloga, verjetno pa jih je še kar nekaj takih, ki sploh niso bila prijavljena.

Vloga žensk v staroselskih skupnostih se je po zapatistični vstaji 1. januarja 1994 in po sprejetju Revolucionarnega ženskega zakona izboljšala. Ženske imajo pravno podlago na kateri lahko prijavijo moške in zahtevajo od njih, da se udarci in zlorabljanje preneha. Čeprav marsikatera ženska tega ne stori je korak naprej že podlaga, da ve, da to lahko stori. Stoletja trajajoče tradicije staroselcev seveda ne gre prekiniti v enem, dveh ali celo dvajsetih letih. Tudi moškim, ki so seveda že od majhnih nog navajeni in učeni takšnega obnašanja in nespoštovanja do žensk, je kar naenkrat težko, ko se morajo pričeti do njih obnašati kot enakovrednim samim sebi.

Participacija žensk v družbi je še vedno dokaj nizka, vendar se vztrajno spreminja, med drugim tudi zaradi aktivistk, ki že od začetka upora prihajajo v skupnosti in svojim načinom vedenja vplivajo na staroselke. (Rovira 1999, 159) Hipoteze tako ne morem ne popolnoma potrditi, niti je popolnoma zavreči. Ženske še nimajo popolnoma enakovredne vloge moškim, vendar to je bilo tudi absurdno pričakovati, saj se ženske tudi drugod po svetu, na »bolj razvitem« zahodu še vedno borijo za popolno enakovrednost moškim. Vendar se je njihova vloga z zapatistično vstajo pričela spreminjati. Dobile so zakonsko podlago za sodelovanje v političnih in javnih dogodkih, v školjkah so predstavnice, promotorke zdravja in šolstva, lahko si najdejo delo in podobno. Majhne deklice lahko pridejo do znanja v zapatističnem avtonomnem šolstvu in imajo kasneje enakovreden položaj z dečki. Bolj očitno spreminjanje in emancipacija žensk na zapatističnih območjih bo vidna šele pri mlajših generacijah.

Drugo hipotezo, da imajo ženske v samem oboroženem boju pomembno vlogo, bom potrdila. Zapatisti sami v svojih komuniquejih in pismih hvalijo pripadnice EZLN. Tako na primer

Marcos (v Vodovnik 2003, 228 – 235) v komunikeju 12 žensk v 12 letih pripiše vse zasluge za zavzetje San Cristóbal de Las Casas majorki Ani Marii in ostale udeleženske boja pohvali. Tudi to, da imajo nekatere ženske v EZLN najvišji čin, kaže na to, da so ogromno prispevale in še prispevajo k razvoju zapatizma v Mehiki in drugod po svetu. Ženske so bile tudi članice Tajnega revolucionarnega staroselskega komiteja, najvišjega organa zapatistov. Sestavljen je iz 23 komandantov od tega je bilo pet žensk:<sup>32</sup> Komandantka Esther, Komandantka Fidelia, Komandantka Ramona, Komandantka Susana, Komandantka Yolanda. Glede na to, da je približno 30 odstotkov članov EZLN žensk (Millán 1998, 65), kar predstavlja slabo tretjino, je tudi to podatek, da so ženske dosti prispevale v uspešnosti oboroženega upora.

Boj zapatistk je pomagal pri emancipaciji žensk tudi na nacionalni ravni. Po vsej Mehiki je dal staroselkam vedeti, da imajo pravico do enakopravnosti in da je prav, da se za njo tudi borijo. Mnogo feministk iz zahoda je verjetno danes razočaranih zaradi slabe implementacije Ženskega revolucionarnega zakona, vendar je potrebno razumeti, da te ženske živijo v popolnoma drugačnem svetu kot mi in da je njihova percepcija emancipacije drugačna od naše. Zapatistke so z Revolucionarnim ženskim zakonom ustvarile pogoje za staroselke v Mehiki, vendar je za takšne procese potreben čas. Stoletja trajajočih tradicij in običajev se ne da spremeniti le v nekaj mesecih, letih in niti desetletjih. Emancipacija žensk v zapatizmu poteka v skladu z emancipacijo staroselcev, zapatistke in ne – zapatistke se borijo za pravice žensk in za pravice staroselcev. Gre za revolucijo znotraj revolucije, ki bo mogoče nekoč pripeljala do emancipacije žensk.

---

<sup>32</sup> Uporabljen je preteklik, ker je komandantka Ramona januarja 2006 umrla.

## 6 LITERATURA

Blanc, Nicole, Gustavo Esteva in Beatriz Ramirez. 2001. Zapatismo: a feminine movement. *Peace News* 2443, junij – avgust. Dostopno prek: <http://www.peacenews.info/issues/2443/esteva.html> (23. junij 2010).

Burbach, Roger. 2001. *Globalization and postmodern politics/ From Zapatistas to High-Tech Robber Barons*. London: Pluto Press.

Eber, Christine in Christine Kovic. 2003. *Women of Chiapas: Making history in times of struggle and hope*. New York in London: Routledge.

Ford, Lynne E. 2006. *Women and Politics: The Pursuit of Equality*. Boston in New York: Houghton Mifflin Company.

Gačić, Siniša. 2009. Ya basta!\* Oglédalo svetu. *Dnevnikov objektiv*, 5. september. Dostopno prek: [http://cm.dnevnik.si/tiskane\\_izdaje/objektiv/1042296490](http://cm.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/1042296490) (12. avgust 2010).

Goetze, Diane. 1996. *The zapatista women: The movement from within*. Dostopno prek: <http://www.actlab.utexas.edu/~geneve/zapwomen/goetze/thesis.html> (30. junij 2010).

--- 1997. *Revolutionary Women: From Soldaderas to Comandantas; The Roles of Women in the Mexican Revolution and in the Current Zapatista Movement*. Dostopno prek: <http://www.actlab.utexas.edu/~geneve/zapwomen/goetze/enterpaper.html> (30. junij 2010).

Gómez Bonilla, Adriana. 2009. La autonomía zapatista. Un escenario donde se gestan posibilidades de una vida digna para las mujeres jóvenes zapatistas. *Revista de Estudios de Género* 4 (30): 87 – 119. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&hid=15&sid=17173c9d-c0fc-4ea6-b5c7-d5d55d83cf-e2%40sessionmgr14> (15. avgust 2010).

Gregorčič, Marta. 2005. *¡Alerta roja! : teorije in prakse onkraj neoliberalizma*. Ljubljana: Študentska založba.

Gutiérrez, Ana Paula. 2005. La Lucha Sigue: Izkušnje zapatistk z zakonom, patriarhalnostjo in pravicami. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 33 (222): 159 – 180.

Hardt, Michael in Antonio Negri. 2003. *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.

--- 2005. *Multituda: Vojna in demokracija v času imperija*. Ljubljana: Študentska založba.

Harvey, Neal. 1998. The zapatistas, radical democratic citizenship and women struggles. *Oxford Journals* 5 (2): 158 – 187. Dostopno prek: <http://sp.oxfordjournals.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/5/2/158?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=the+zapatistas%2C+radical+democratic+citizenship+and+women+struggles&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT> (15. julij 2010).

Hernández Castillo, Rosalva Aida. 1997. Between hope and adversity: the struggle of organized women in Chiapas since the Zapatista uprising. *Journal of Latin American anthropology* 3 (1): 102 – 120. Dostopno prek: <http://www3.interscience.wiley.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi-bin/fulltext?ID=120183663&onDenied=/journal/120183663/abstract&PLACEBO=IE.pdf&mode=pdf> (15. julij 2010).

--- 2002. Zapatismo and the emergence of indigenous feminism. *NACLA Report on the Americas* 35 (6). Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=104&sid=bb2d047d-c871-48fd-89e776bc8210416f%40sessionmgr113> (15. julij 2010).

Holloway, John and Eloina Peláez, ur. 1998. *Zapatista: Reinventing revolution in Mexico*. London: Pluto Press.

Holloway, John. 2004. *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Študentska založba.

Hymn, Soneile. 2006. *Indigenous and women's resistance to globalization in Chiapas*. Dostopno prek: <http://www.mujereslibres.org/Articles/GlobalizationChiapas.htm> (15. julij 2010).

--- 2010. *Indigenous feminism in Southern Mexico*. Dostopno prek: <http://www.mujereslibres.org/Articles/indigenousfeminism.htm> (28. junij 2010).



Jeretič, Sebastjan. 2000. Feminizem in politika emancipacije. *Teorija in praksa* 37 (3): 475 – 493.

Klein, Hilary. 2008. »We learn as we go.« Zapatista women share their experiences. *Toward Freedom*, 30. januar. Dostopno prek: <http://towardfreedom.com/home/women/1224-qwe-learn-as-we-go-q-zapatista-women-share-their-experiences> (15. julij 2010).

Marcos, Subcommandante insurgente. 1994. The first uprising: In march of 1993. *La Jornada*, 30. januar. Dostopno prek: <https://webpace.utexas.edu/hcleaver/www/bookfirstrev.html> (24. junij 2010).

--- 2001. *Our word is our weapon: selected writings*. New York: Seven Stories Press.

Mentinis, Mihalis. 2006. *Zapatistas: the Chiapas revolt and what it means for radical politics*. London: Pluto Press.

Mihelič, Maja. 2008. *Zapatistični upor in samoorganizacija*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

Millán, Mágina. 1998. Zapatista Indigenous Women. V *Zapatista: Reinventing revolution in Mexico*, ur. John Holloway in Eloina Peláez, 64 – 80. London: Pluto Press.

Nash, June C. 2001. *Mayan vision / The quest for autonomy in an age of globalization*. New York and London: Routledge.

Olivera, Mercedes. 2005. Subordination and Rebellion: Indigenous Peasant Women in Chiapas Ten Years after the Zapatista Uprising. *The Journal of Peasant Studies* 32 (3&4): 608 – 628.

Park, Yun-Joo. 2003. *Constructing new meanings through traditional values: feminism and the promotion of women's rights in the Mexican zapatista movement [electronic version]*. Dostopno prek: <http://www.ajlas.org/v2006/paper/2007vol20no305.pdf> (10. Avgust 2010).

Pellarolo, Sirena. 2006. Zapatista women: A revolutionary process within a revolution. *Govor na Internacionalnem dnevu žensk v Los Angelesu*, 8. marec. Dostopno prek: [http://www.mujereslibres.org/Articles/Revolution\\_within.html](http://www.mujereslibres.org/Articles/Revolution_within.html) (23. junij 2010).

Pérez, Matilde in Laura Castellanos. 1994. Don't abandon us! Interview with commandante Ramona in Major Ana Maria. *La jornada*, 7. marec. Dostopno prek: <http://www.freedomvoices.org/stories/ramona.htm> (6. julij 2010).

Rojas, Rosa. 1994. *Chiapas, and the women?* México: Ediciones La Correa Feminista. Dostopno prek: <https://webpace.utexas.edu/hcleaver/www/begin.html> (23. junij 2010).

Rovira, Guiomar. 1999. *¡Mujeres de maiz / La voz de las indigenas de Chiapas y la rebellion zapatista*. Barcelona: Virus editorial.

Sušnik, Mojca. 2001. *Političnost feminizma in feministično gibanje v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

The rights of women in our customs and traditions. 1994. Indigenous women, rights and tradition (About our lives and our rights). *Delavnica*, San Cristobal de las Casas, Chiapas, Mexico, 19. – 20. maj. Dostopno prek: <https://webpace.utexas.edu/hcleaver/www/booktrad.html> (24. junij 2010).

Villarreal, Gina. 2007. Zapatista Women: »We Are What Holds the Community Together«. *Narco News Bulletin*, 24. januar. Dostopno prek: <http://www.narconews.com/Issue44/article2516.html> (28. junij 2010).

Vodovnik, Žiga, ur. 2003. *¡Ya basta! / Ten years of the zapatista uprising*. Ljubljana: Študentska založba.

Wikipedia. 2010. *Chiapas*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Chiapas> (12. avgust 2010).